Prírodovedecká Fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra humánnej geografie a demogeografie

Rozdielnosti vo vývoji reprodukčného správania na Slovensku a v ČR po roku 1989 a preferencie mladých ľudi Bratislavy v oblasti reprodukčného správania

XLI. konferencia České demografické společnosti

Mgr. Michal Katuša

Úvod

- V súčasnosti celá Európa bojuje s nízkou až extrémne nízkou plodnosťou. Táto nepriaznivá situácia je spôsobená hlavne komplexom nebývalých zmien v rodinnom a reprodukčnom správaní v druhej polovici 20. storočia, ktoré súhrnne nazývame druhým demografickým prechodom (Van de Kaa, 1987).

- 2. polovica 20. storočia => západná a severná Európa => zmeny v demografickom správaní obyvateľstva => jedny z najvýznamnejších zmien v histórii => **druhý demografický prechod** (van de Kaa, D. J., 1987).

- Na Slovensku a v ostatných postkomunistických krajinách východnej Európy sa začal prejavovať druhý demografický prechod najmä po roku 1989 => **socio-ekonomická transformácia celej spoločnosti**

- Odlišné podmienky priebehu v EU => môžeme nazvať tieto zmeny **viac krízou ako zámerom** (Rychtaříková, J., 1999) Zmeny vo východnej Európe sú spojené s **negatívnym ekonomickým vývojom** (Mládek J., et al., 2006).

Úvod (2)

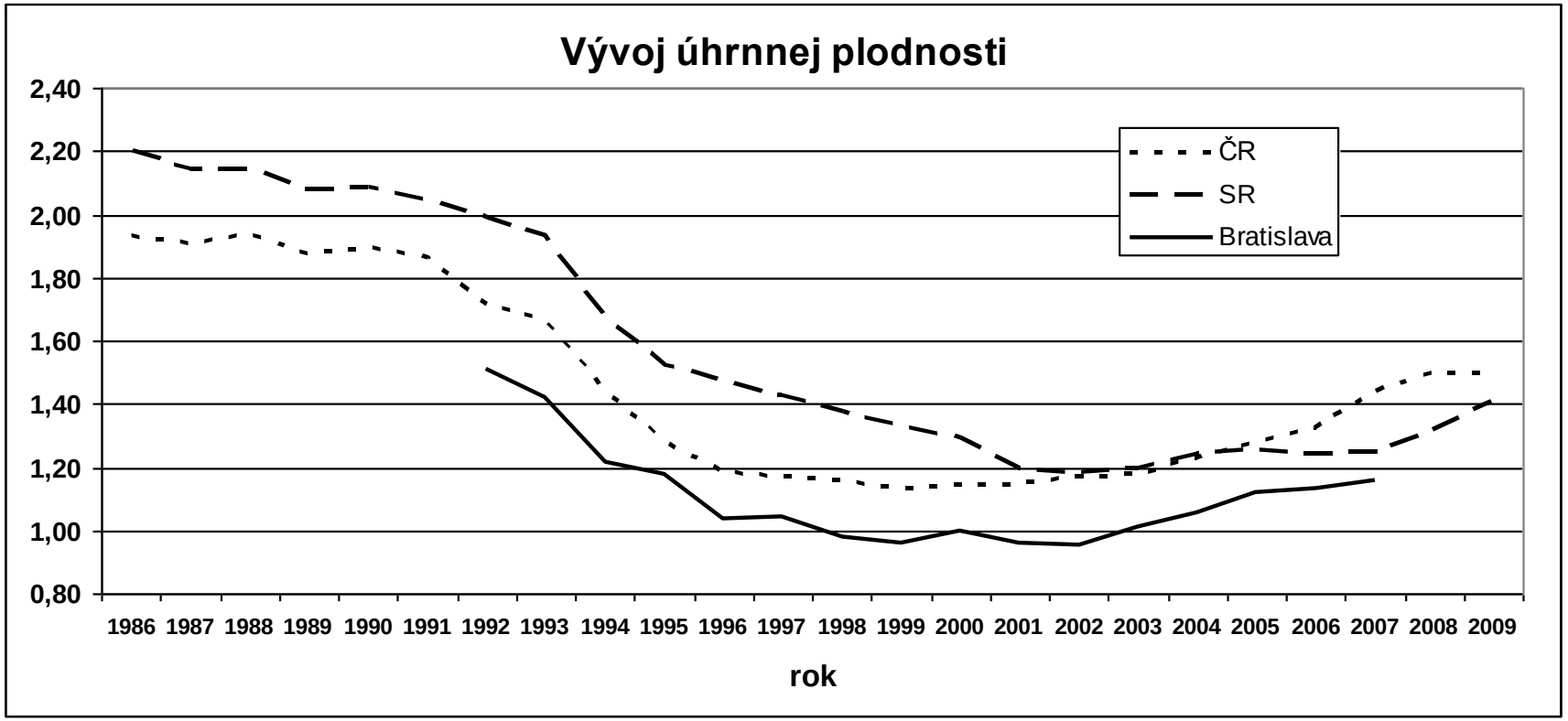
- Druhý demografický prechod => **zmeny v rodinnom a reprodukčnom správaní** obyvateľov Slovenska => **odklad a pokles počtu pôrodov**, pokles pôrodov vyššieho poradia => pokles viac členných rodín a náraste jedno a dvoj členných rodín.

- Dôležitým faktorom zmien je **rast individualizmu a emancipácia žien** => **sú ohrozené tradičné hodnoty rodiny**

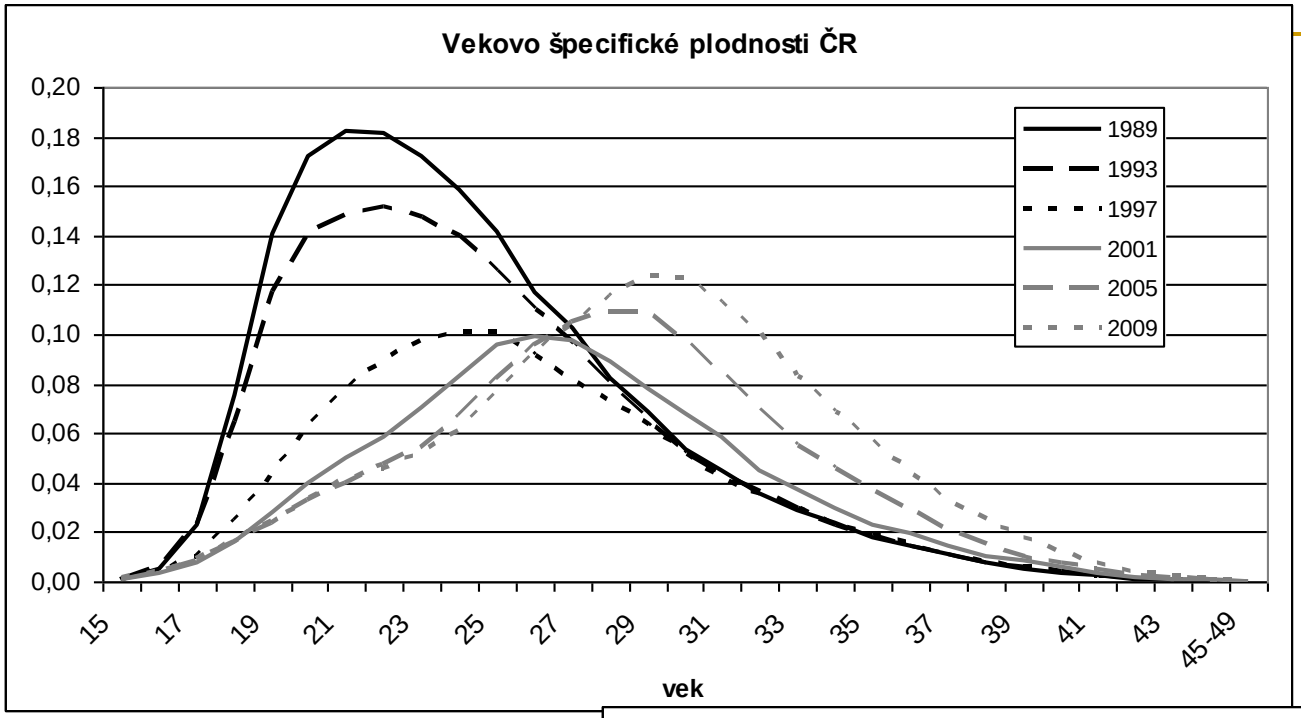
- **Mestské obyvateľstvo** => rozdielne demografické správanie a rozdielne špecifiká => nižšia plodnosť, vyššia stredná dĺžka života, lepší zdravotný stav => urbanizácia **zrýchľuje** priebeh druhého demografického prechodu (Population reference bureau, 2004)

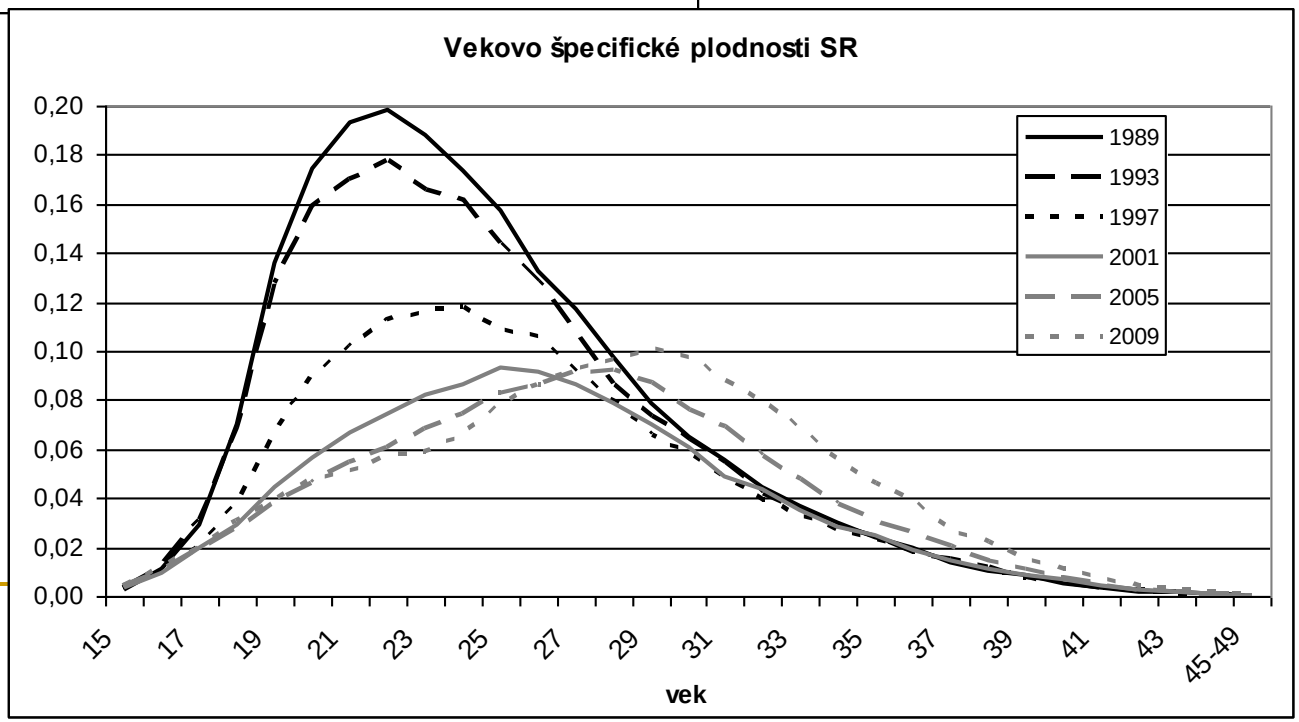
- Obyvateľstvo Bratislavy v mnohých demografických ukazovateľoch, ovplyvnených druhým demografickým prechodom, **predbieha** vo vývoji ostatné obyvateľstvo Slovenska (Katuša M., 2007, 2008).

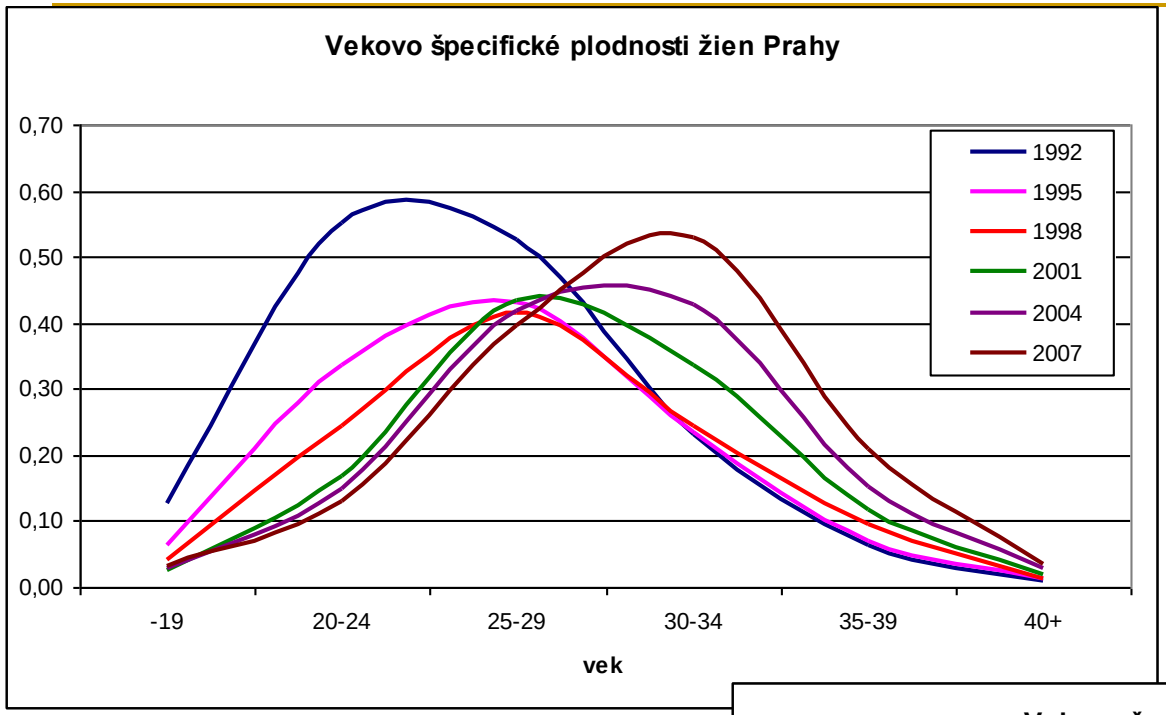
Vývoj úhrnnej plodnosti

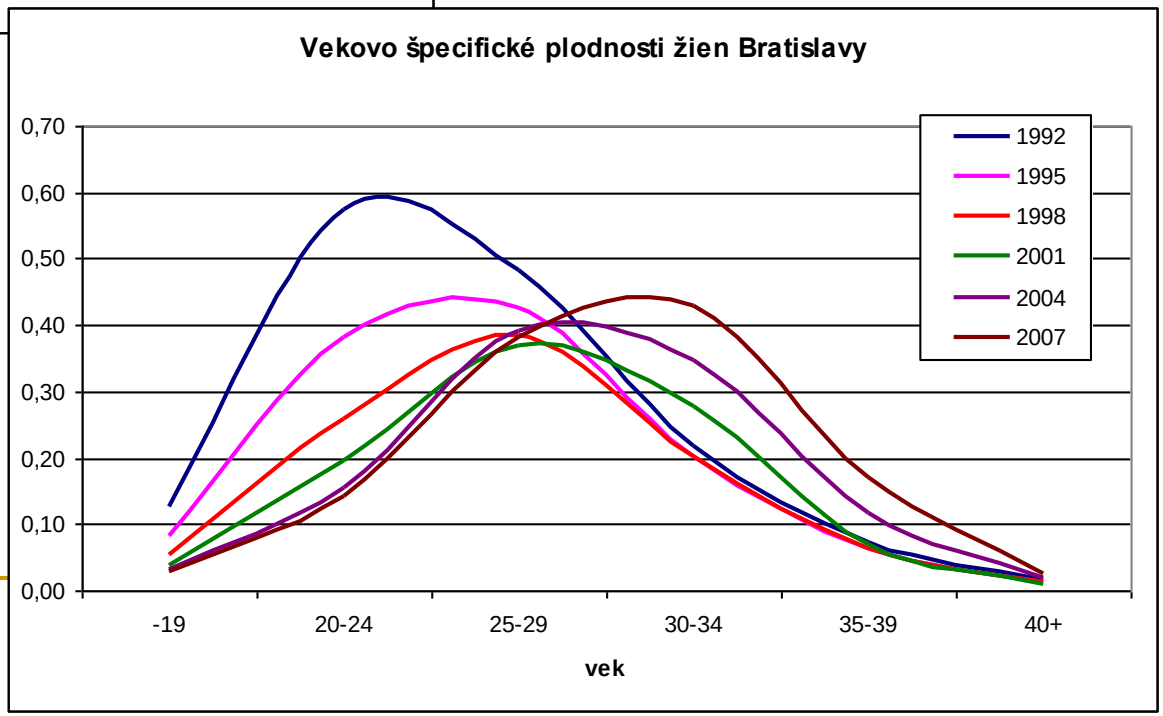

- Jednoznačné rozdiely zaznamenávame v časovaní poklesu úhrnnej plodnosti medzi populáciami ČR, SR a Bratislavy
- Môžeme hovoriť o istom vplyve urbanizácie, alebo aj "vyspelosti" krajiny (populácie) na začiatok poklesu

Vekovo špecifické plodnosti ČR
0,20
0,18
0,16
0,14
0,12
0,10
0,08
0,06
0,04
0,02
0,00
15
17
19
21
23
25
27
29
31
33
35
37
39
41
43
45-49
vek
1989
1993
1997
2001
2005
2009

Vekovo špecifické plodnosti SR
0,20
0,18
0,16
0,14
0,12
0,10
0,08
0,06
0,04
0,02
0,00
15
17
19
21
23
25
27
29
31
33
35
37
39
41
43
45-49
vek
1989
1993
1997
2001
2005
2009

Vekovo špecifické plodnosti žien Prahy
0,70
0,60
0,50
0,40
0,30
0,20
0,10
0,00
1992
1995
1998
2001
2004
2007
-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40+
vek

Vekovo špecifické plodnosti žien Bratislavy
0,70
0,60
0,50
0,40
0,30
0,20
0,10
0,00
1992
1995
1998
2001
2004
2007
-19
20-24
25-29
30-34
35-39
40+
vek

Druhý demografický prechod

- **Second demographic transition (SDT)** – (Van de Kaa 1987, Lesthaeghe 2001) => **zmeny v rodinnom a reprodukčnom správaní**

  - Zmeny v ekonomickej štruktúre => posilnenie ekonomickej nezávislosti jednotlivcov (mužov i žien)
  - Rast individualizmu => zmeny v hodnotovom rebríčku
  - Emancipácia žien
  - Rast vzdelanosti mužov a aj žien
  - Sekularizácia
  - ...

Nízka plodnosť - príčiny a následky

- V 90. rokoch dosiahla väčšina štátov centrálnej, východnej a južnej Európy hodnoty úhrnnej plodnosti nižšie ako 1,3, čo si vyžadovalo nové označenie takto nízkej plodnosti ako lowest-low fertility (veľmi nízka plodnosť) (Kohler, Billari, Ortega, 2002)

- Tento stav viedol k formulácii hypotézy pasce nízkej plodnosti (Low-Fertility Trap Hypotesthesis) (Lutz W., Skirbekk V., Testa M.R., 2006).

  - LFT 1 – demografická dimenzia - stály pokles početnosti matiek v jednotlivých vekových kategóriách v reprodukčnom veku a teda aj znižovanie počtu pôrodov
  - **LFT 2 – sociálna dimenzia - koncept ideálnej veľkosti rodiny, ktorý získava dieťa počas dospievania**
  - **LFT 3 – dimenzia ekonomického zmýšľania osôb - rozdiel medzi osobnými očakávaniami konzumácie a očakávaným príjmom**

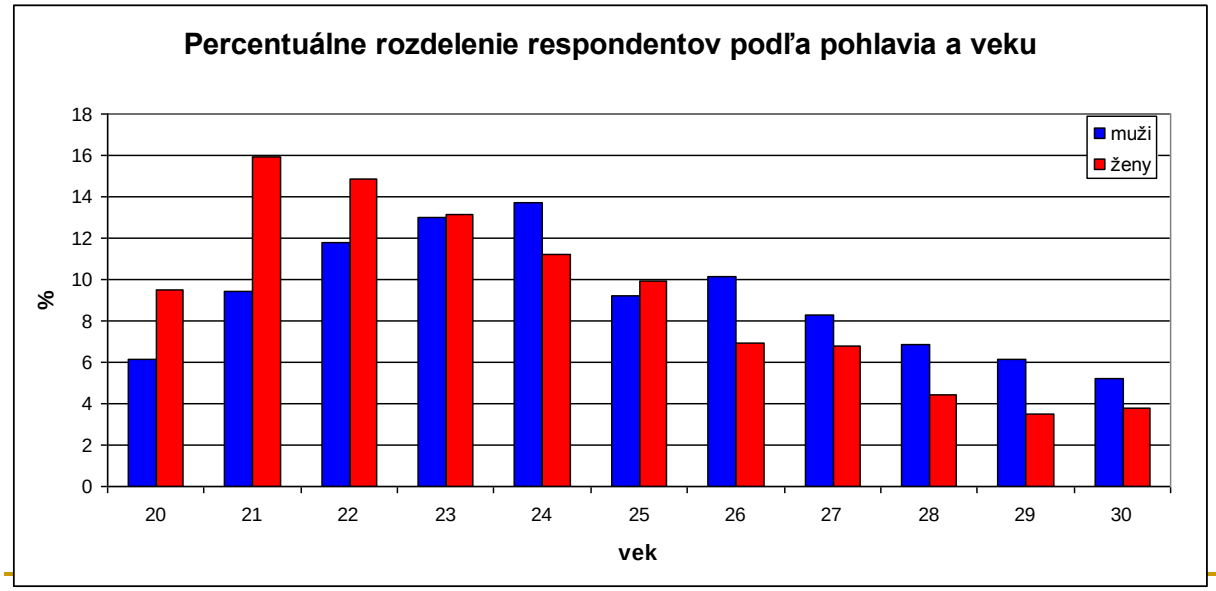
- Na druhej strane Sobotka (2004) dokazuje, pomocou porovnania úhrnných plodností a očistených úhrnných plodností (adjTFR - Bongaarts, Feeney, 1998) Európskych krajín, že tento stav najnižšej nízkej plodnosti je v Európe spôsobený zvyšovaním priemerného veku matky pri pôrode a je iba dočasným trendom pokým sa odkladanie pôrodov nezastaví

Dotazníkový prieskum

- dotazníkový prieskumu medzi mladými ľuďmi Bratislavy zameraný na reprodukčné a rodinné správanie mladých ľudí Bratislavy , ktorý zachytáva ich predstavy a plány na život. Bolo zozbieraných **1056 dotazníkov** od obyvateľov Bratislavy vo veku **20-30 rokov**. Vzorku tvorilo **633 žien a 423 mužov**.

- **94,41 %** - slobodní, **4,64%** ženatí/vydaté, **0,95%** rozvedení

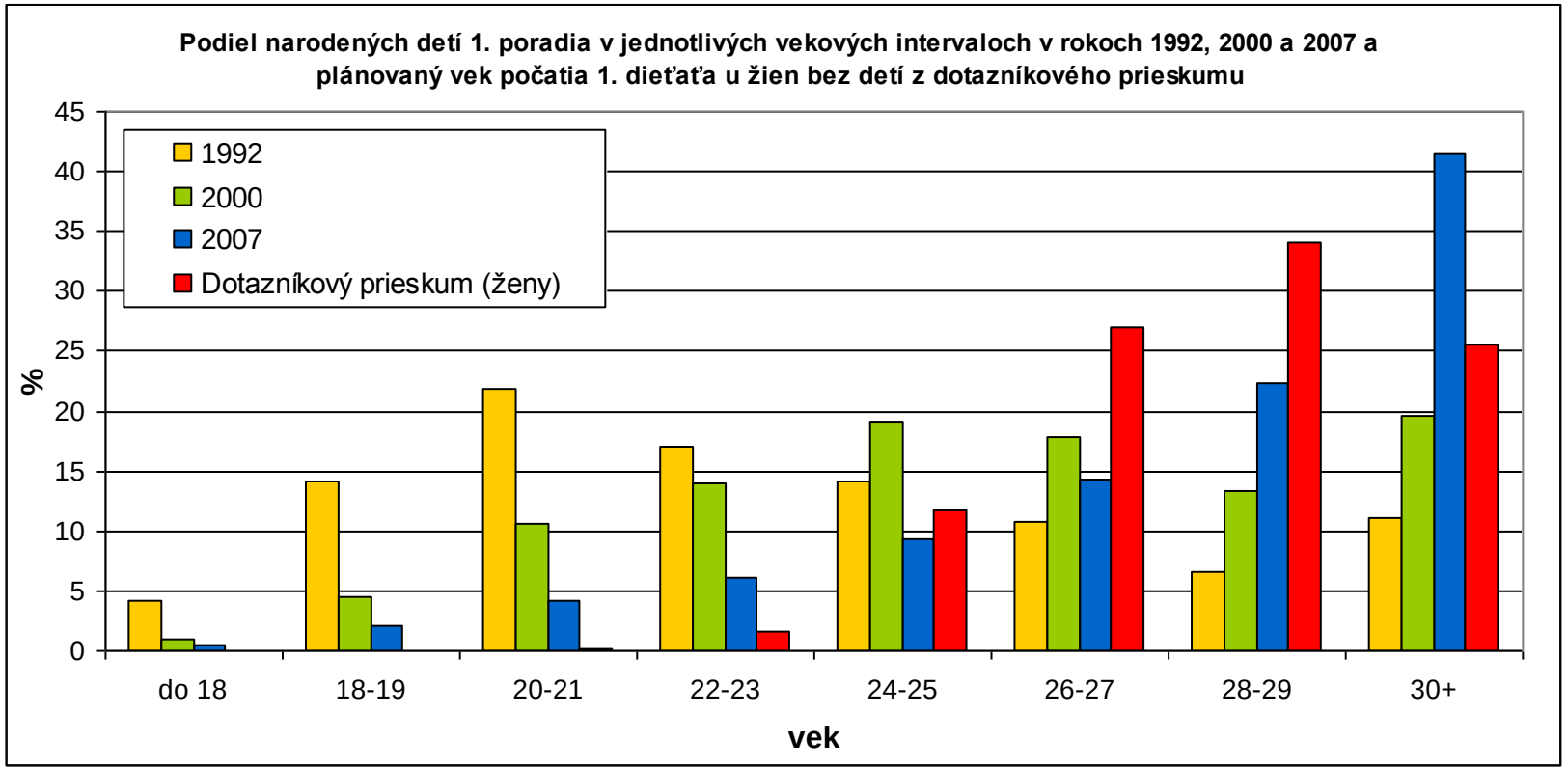
- **0,85%** so základným vzdelaním, **1,61%** so stredoškolským bez maturity, **55,49%** so stredoškolským s maturitou a **42,05%** s vysokoškolským vzdelaním

Preferencie mladých Bratislavčanov

poradie	profesionálne uplatnenie	dosiahnuť vedúce postavenie	spokojné užívanie života	mať vlastné deti	mať veľa peňazí	cestovať a poznávať cudzie krajiny	založiť rodinu(uzavrieť manželstvo)
1.	**38,89**	4,19	**28,60**	**2,00**	4,86	6,77	14,68
2.	**22,05**	13,23	**22,15**	11,22	8,15	9,20	14,00
3.	14,02	11,05	17,77	12,87	17,48	14,60	12,20
4.	11,18	12,52	13,39	14,74	19,94	13,20	**15,03**
5.	6,65	17,65	8,20	**19,09**	16,49	17,55	**14,37**
6.	4,63	16,51	5,89	**18,53**	18,05	14,96	**21,43**
7.	2,80	24,81	3,86	**21,62**	15,06	23,84	8,01

Časovanie plodnosti v Bratislave včera a dnes

- v roku **1992** bol najvyšší podiel pôrodov **1. poradia vo veku 20-21** a podiel pôrodov je rozložený rovnomernejšie medzi viac vekov.
- v roku **2007** bolo až **viac ako 40% pôrodov prvého poradia po 30. veku matky**
- **80 % bezdetných respondentiek** chce mať **prvé dieťa až po 26 roku**, pričom maximum je vo veku 28-29 rokov.

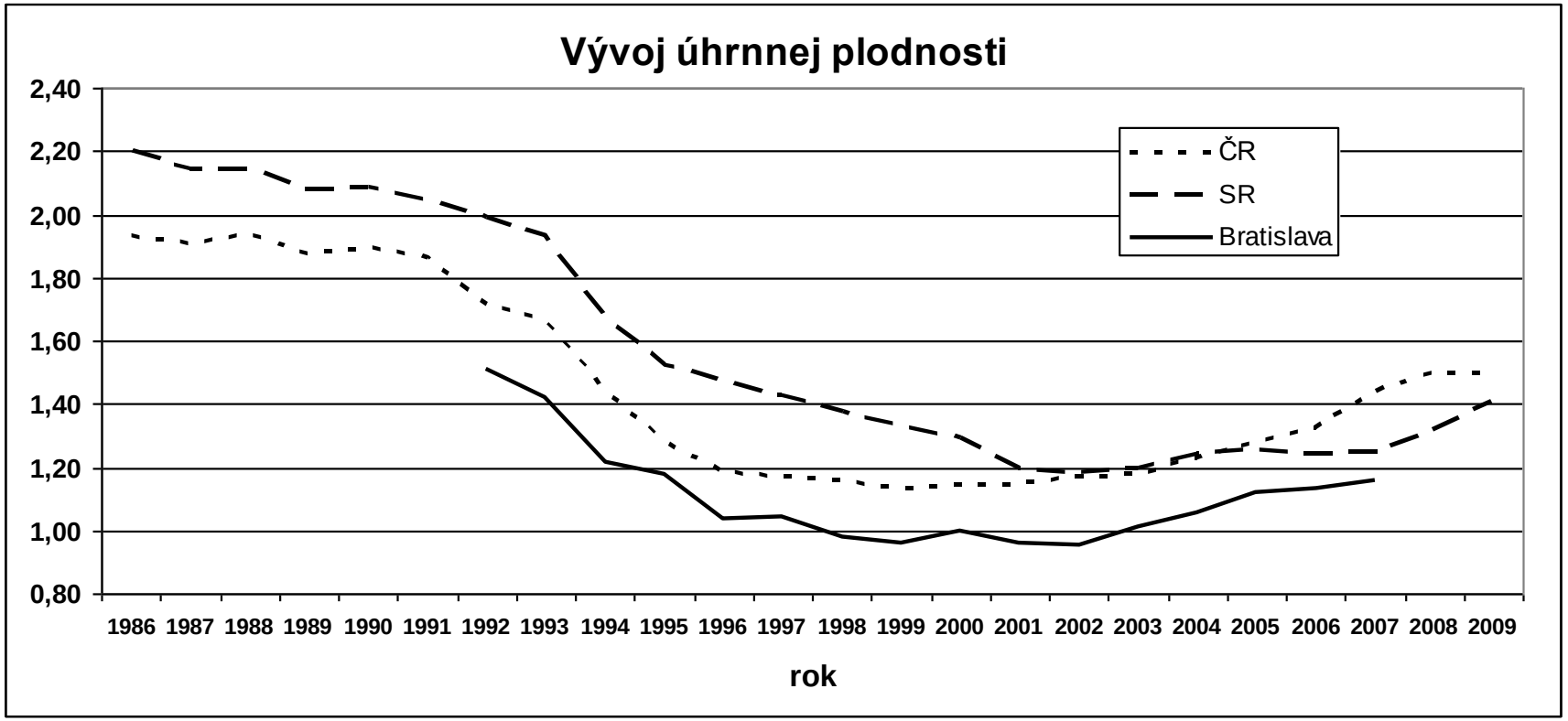
Preferencie plodnosti

Rok		Podiel narodených detí podľa poradia v %				
		1.	2.	3.	4.	žiadne
1992		48,61	36,95	10,07	4,36	x
2000		56,42	30,91	8,83	3,84	x
2007		58,61	31,87	7,27	2,24	x
		Podiel chceného počtu detí v %				
1997	Dotazník (ženy)	5,2	63,3	27,1	2,4	1,6
	Dotazník (muži)	3,3	66,7	21,3	6,7	0,8
2009	Dotazník (ženy)	**8,85**	62,40	20,85	2,84	**5,06**
	Dotazník (muži)	**6,15**	65,48	17,26	3,55	**7,57**

- Dominantným modelom sa stáva **1 detná rodina**. Pokles zaznamenávame v podieloch 2., 3. a 4 a vyššieho poradia. Najvyšší pokles zaznamenali pôrody druhého poradia a v roku 2007 tvorili 31,9 % všetkých pôrodov. pôrody 4 a vyššieho poradia poklesli o polovicu z 4,4 % na 2,2 %.

- Zaujímavým zistením z dotazníkového prieskumu je želaný počet detí opýtaných respondentov, ktorí **väčšinou chcú mať dve deti (62,4% ženy a 65,48% muži)**. Výrazne vysoké podiely zaznamenali aj troj detné modely a na druhej strane výrazne nízky v porovnaní z reálnymi údajmi z roku 2007 je podiel jedno detného modelu ako u mužov tak aj u žien.

Vývoj úhrnnej plodnosti

- Jednoznačné rozdiely zaznamenávame v časovaní poklesu úhrnnej plodnosti medzi populáciami ČR, SR a Bratislavy
- Môžeme hovoriť o istom vplyve urbanizácie, alebo aj "vyspelosti" krajiny (populácie) na začiatok poklesu

Hlavné dôvody poklesu počtu pôrodov podľa respondentov

	malá perspektíva mať vlastný byt	neistota nájsť si primerané zamestnanie	snaha uplatniť sa v zamestnaní (podnikaní)	snaha cestovať a vidieť svet	nestálosť partnerských vzťahov a riziko rozvodu	nezáujem o manželstvo a rodinu
1.	**36,48**	**18,76**	**16,57**	2,19	15,62	10,38
2.	22,88	**25,10**	**18,56**	7,69	14,33	11,44
3.	15,15	**21,53**	**27,03**	10,81	15,25	10,23
4.	10,75	17,13	18,88	13,84	23,52	15,88
5.	8,91	12,39	14,23	22,17	22,17	**20,14**
6.	6,00	4,84	5,03	42,79	9,39	**31,95**

Modely rodiny a budúce generácie

počet želaných detí respondenta	Respondent pochádza z rodiny (v %)			
	1 detnej	2 detnej	3 detnej	4 a viac detnej
0	5,43	7,64	3,94	4,07
1	**17,05**	6,55	5,51	8,13
2	61,24	**66,18**	67,72	46,34
3	14,73	18,36	**20,47**	26,83
4+	1,55	1,27	2,36	**14,63**

Záver

- Zmeny v pôrodnosti za posledných 20 rokov môžeme rozdeliť do dvoch fáz.
  - Prvá fáza (do konca 90. rokov) => **výrazný pokles intenzity plodnosti a posun v časovaní plodnosti.**
  - Druhá fáza začína (od začiatku 21. storočia) => pokračujúce zmeny v časovaní avšak už **miernym nárastom intenzity plodnosti, z dôvodu rekuperácie odložených pôrodov.**

- Môžeme hovoriť o istom **vplyve urbanizácie**, alebo aj **"vyspelosti"** krajiny (populácie) na začiatok poklesu

- V súčasnosti sa skoncentrovala plodnosť žien do niekoľkých vekov. Najvyššie hodnoty vekovo špecifických mier plodnosti dosahujú ženy vo veku 28-32. Tak isto aj dotazníkové zisťovanie potvrdzuje, že toto obdobie života ženy (28-32 rokov) sa stáva môžeme povedať **ideálnym vekom** pre pôrod.

- Zaznamenávame výrazné zmeny v prioritách mladých ľudí, ktoré výrazne ovplyvňujú ich reprodukčné správanie. Aj keď **väčšina mladých ľudí by chcela mať aspoň 2 deti**, prevládajúci **individualizmus a kariéra výrazne znižujú plodnosť**.

Ďakujem za pozornosť